
Janja Žitnik Serafin

Znanstvenoraziskovalni center SAZU

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije

Ljubljana, Slovenija

janja.zitnik@zrc-sazu.si

»Raziskovanje slovenskega izseljenstva: novi pristopi in vsebine« – ob 30-letnici Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) je 21. oktobra 2016 ob svoji 30-letnici organiziral v Prešernovi dvorani SAZU v Ljubljani mednarodno znanstveno konferenco z naslovom »Raziskovanje slovenskega izseljenstva: novi pristopi in vsebine«. Na konferenci smo slišali referate šestnajstih posebej vabljenih raziskovalcev iz treh držav, in sicer iz Slovenije (10 avtorjev), Hrvaške (5 avtorjev) in Srbije (1 avtorica). Publiki, ki jo je sestavljalo 34 registriranih udeležencev, so ob tej svečani priložnosti s pozdravnimi nagovori zaželeli dobrodošlico soorganizator srečanja dr. Aleksej Kalc iz Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije, predstojnica Inštituta dr. Marina Lukšič Hacin, direktor ZRC SAZU dr. Oto Luthar ter Aleksandra Pivec, sekretarka v kabinetu ministra za Slovence v zamejstvu in po svetu.

V uvodnem predavanju *Razvoj Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU in njegov prispevek k izseljenkim študijam* sem kot najstarejša raziskovalka gostiteljskega inštituta predstavila nastanek in razvoj Inštituta ter predvsem njegov prispevek na področju raziskovanja slovenskega izseljenstva. Inštitut za izseljenstvo pri Slovenski akademiji znanosti in umetnost je bil ustanovljen že leta 1982, vendar je lahko zaposloval raziskovalce le prek novoustanovljenega Znanstveno-raziskovalnega centra SAZU. Zato se je jeseni leta 1986 slednjemu priključil, kar je spodbudilo njegovo kadrovsko razširitev in mu omogočilo izvajanje kompleksnega interdisciplinarnega programa. Od začetka devetdesetih let do danes so raziskovalci Inštituta objavili poleg

impresivnega števila člankov in drugih prispevkov okoli 40 znanstvenih monografij samo s področja slovenskega izseljenstva, v nekaterih njihovih drugih knjigah pa slovensko izseljenstvo predstavlja pomemben del obravnavanih vsebin. Njihova znanstvena obravnava pokriva vse destinacije slovenskega izseljenstva in vsa obdobja izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja ter samoorganiziranja in kulturno-umetniške ustvarjalnosti Slovencev v izseljenstvu.

Sledil je osrednji del konference, ki je potekal v okviru treh vsebinskih sklopov. Dopoldanski del srečanja je vključeval dva sklopa. V prvem z naslovom »Splošni vidiki raziskovanja slovenskega izseljenstva«, ki ga je vodil dr. Matjaž Klemenčič, so nastopili raziskovalci iz Slovenije in Srbije. Dr. Žarko Lazarević z Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani je v prispevku *Migracije in ekonomske interakcije* opozoril na to, da je problematika interakcije med izseljenskimi skupnostmi in okolji izvora ter socialnih implikacij tega razmerja ostala v ozadju dosedanjega raziskovalnega interesa. Prav tako so izven obzorij raziskovalnega interesa ostala vprašanja ekonomskih posledic migracijskih tokov na lokalno okolje, na lokalno ekonomijo. Na pregleden način je predstavil osnovno linijo vzročno-posledičnih navezav migracij s slovenskega prostora v odnosu do ekonomskih razmer. Sledil je prispevek dr. Damirja Josipoviča z Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani z naslovom *Izzivi in zagate statističnega preučevanja slovenskega izseljenstva*. V prispevku je analiziral statistično »vrednotenje« obsega izseljenstva, izseljevanja in priseljevanja na primeru Slovenije in slovenskega izseljenstva. Dotaknil se je tudi koncepta generacij ter na primeru rabe statističnih virov pokazal na še vedno izjemno problematični metodološki nacionalizem. Dr. Maja Đukanović s Filološke fakultete v Beogradu je v svojem prispevku *Vloga diaspore v kulturno-zgodovinskih raziskavah slovenskega izseljenstva* obravnavala slovensko diasporo v Srbiji. Avtorica je izhajala iz opredelitve pojma slovensko izseljenstvo oz. vprašanja identitete slovenskih izseljencev v kontekstu nekdanje skupne države ter spremembe tega statusa po osamosvojitvi Slovenije, ko so nenadoma spremenili dotedanji status sodržavljanov in postali izseljenci oziroma zdomci. Obravnavala je tudi opredelitev pojmov izseljenec in zdomec, ki sta v rabi v novejši strokovni literaturi, ter problematiko opredelitve pojma materni jezik v kontekstu dejstva, da večina pripadnikov slovenske diaspore izhaja iz mešanih zakonov. Vlogo diaspore v kulturnozgodovinskih raziskavah slovenskega izseljenstva je obravnavala v dveh časovnih okvirih: pred osamosvojitvijo in po njej. Predstavila je znanstvenike – pripadnike slovenske diaspore v Srbiji in njihove dosežke v raziskavah slovenskega izseljenstva. Vzporedno je predstavila tudi znanstvenike, ki niso slovenskega rodu in ki so se ukvarjali oz. se ukvarjajo z vprašanji slovenskega izseljenstva. Na koncu je komentirala pogled slovenskih znanstvenih, kulturnih in državnih inštitucij na diasporo v nekdanjih jugoslovanskih republikah.

Kot zadnji v prvem sklopu je nastopil mag. Dejan Valentinčič s Fakultete za uporabne družbene študije v Novi Gorici s prispevkom *Odnos sodobnih emigrantov iz Slovenije (2004–2016) do tradicionalnih izseljenških skupnosti*. Poskušal je odgovoriti na vprašanje, kakšen odnos imajo do tradicionalnih slovenskih skupnosti ter do njihovega narodnostnega organiziranja sodobni izseljenci iz Slovenije. Ugotovil je, da so ti mnogo bolj individualistični in manj zainteresirani za vključevanje v skupnosti. Raziskavo je osnoval na terenskem delu s polstrukturiranimi intervjuji v petih mestih v različnih državah: v Stuttgartu, Stockholmu, Londonu, Torontu in San Franciscu.

Drugi vsebinski sklop z naslovom »Metodološki pristopi na primeru posameznih izseljenških skupnosti«, ki ga je vodil dr. Žarko Lazarević, se je začel s prispevkom *Slovenska diaspora v Argentini in povratne mobilnosti: spomin, kraj in identiteta* dr. Jaka Repiča z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Univerze v Ljubljani. Predstavil je etnografsko raziskavo o politikah in praksah povratnih mobilnostih v slovenski diaspori v Argentini. Posvetil se je konceptu povratnih mobilnosti, kot ga razumejo v mobilnosti vpeti posamezniki ali skupnosti. Tak pristop se izogne formalno pravni opredelitvi povratnih migrantov in daje prednost izkušnjam vračanja, ki so povezane s spominom, krajem in identiteto. Dr. Filip Škiljan in dr. Rebeka Mesarić Žabčič z Inštituta za migracije in narodnosti v Zagrebu sta obravnavala temo *Teorijsko-metodološki problemi istraživanja fluidnih identiteta na primjeru Slovenaca u Varaždinu i varaždinskoj županiji*. Glede na to, da je populacija varaždinskih Slovencev večinoma starejša, sta avtorja v svoji raziskavi med drugim ugotavljala, v kolikšni meri je njihova nacionalna identiteta dvojna oz. koliko je nastanek dveh novih držav (Republike Hrvaške in Republike Slovenije) vplival na njihovo stališče do lastne nacionalne identitete. Dr. Aleksandar Vukić in dr. Marina Perić Kaselj, prav tako z Inštituta za migracije in narodnosti v Zagrebu, sta predstavila prispevek *Teorija društvenih sistema kao polazište istraživanja dijasporskih zajednica*. K raziskovanju izseljenških skupnosti sta pristopila s stališča teorije družbenih sistemov Niklasa Luhmanna, ki vključuje teorijo sistemov in teorijo družbe. Pojemovno polje raziskovanja izseljenških skupnosti – virtualna in realna skupnost, komunikacija, mediji, internet, etničnost in identiteta – sta želela postaviti v konsekventni teoretski okvir. Na koncu je dr. Maruša Verbič Koprivšek s Filozofske fakultete Univerze v Mariboru v prispevku *Proučevanje slovenskih izseljencev v ZDA – od posameznikov do skupnosti, od skupnosti do posameznikov* obravnavala različne pristope k proučevanju slovenskega izseljenstva v ZDA, kako in zakaj so se ti pristopi spreminjali in razvijali, katere so njihove prednosti in slabosti ter kakšne so značilnosti trenutnih pristopov in trendi za prihodnje. Danes namreč vemo, da lahko zgodbe posameznikov primerno prikažemo le, če upoštevamo njihovo vključenost (ali tudi ne vključenost) v določeno družbeno skupnost, oziroma da lahko do-

ločeno skupnost ustrezno raziščemo le, če upoštevamo zgodbe njenih posameznikov.

Popoldne sta bila na sporedu še dva vsebinska sklopa konferen- ce. Prvega z naslovom »Novi pristopi in vsebine« je vodila dr. Kristi- na Toplak. Od petih napovedanih nastopov so bili izvedeni štirje. Prvo predstavitev je dr. Saša Božič z Univerze v Zadru naslovil *Relevantnost dijaspore: Od akademske apologije transnacije do evaluacije i analize dru- štvnenog utjecaja dijasporskih planova, akcije i praksi*. Ugotovil je, da je intenzivnost akcij in praks diaspore odvisna od politične konjunktura v domovini in državi sprejema. Politiki in znanstveniki, meni Božič, še vedno razpravljajo o diaspori z vidika kolektivne identitete, ne pa z vi- dika množice akcij in praks, ki jih lahko opazujemo in merimo. Relevan- tnost diaspore zunaj nacionalističnega diskurza v domovini je namreč v brezštevilnih vsakodnevnih aktivnostih, ki imajo lahko velik vpliv na vsakdan velikega števila posameznikov ter na trajnost mrež, skupin in institucij v mnogih državah. Zato je avtor zastopal stališče, da je tre- ba raziskovanje diaspore zasnovati kot evalvacijo njenega družbenega učinka. Dr. Miha Koderman s Fakultete za humanistične študije Univer- ze na Primorskem je nastopil z referatom *Slovenske izseljenske skupno- sti v luči turizma iskanja korenin*. Na primeru raziskav med slovensko- avstralsko in slovensko-ameriško izseljensko skupnostjo je ugotovil, da je treba pojav turizma iskanja korenin razumeti tudi kot stopnjo evlucijskega razvoja ohranjanja etnične identitete, ki je (nekdaj) vključevalo druženje v etničnih društvih in verskih središčih ter učenje slovenskega jezika in prebiranje najrazličnejših v slovenskem jeziku napisanih publikacij. Potovanja v domovino staršev oziroma prednikov v tem pogledu ponujajo nadgradnjo in so zlasti za mlajše generacije edinstvena življenjska izkušnja, ki jim na interaktiven način približa družinsko in narodnostno dediščino. Dr. Jernej Mlekuž z inštituta, ki je gostil konferenco, je predstavil temo *O migracijah neljudi: kranjski burek in slovenska klobasa*. Poudaril je pomen določenih predmetov, rastlin, tehničnih izumov, pojavov ipd. za nastanek in ohranjanje migrantskih skupnosti s poudarkom na slovenskih izseljenskih skupnostih ter raz- ličnih priseljenjskih skupnosti v Sloveniji. Na koncu je dr. Marijanca Ajša Vižintin z Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU spregovorila o temi *Od asimilacije do inkluzije: medkulturna vzgoja in iz- obraževanje*. Prizadevanja na področju vključevanja otrok priseljencev v Sloveniji je primerjala s tovrstnimi prizadevanji, ki so jih deležni otroci slovenskega porekla v Nemčiji ter Bosni in Hercegovini.

V zadnjem sklopu z naslovom »Predstavitev projektov« sta dr. Ale- ksej Kalc in dr. Mirjam Milharčič Hladnik z gostiteljskega inštituta pred- stavila tri potekajoče projekte Inštituta. Dr. Kalc je orisal ciljni projekt *Sodobne strategije slovenskih izseljencev za ohranjanje etnične identitete*, dr. Milharčič Hladnikova pa je v prispevku *Raziskovanje izseljevanja v*

perspektivi priseljevanja: predstavitev multidisciplinarnih projektov PRE-DIS in Out-Side-In predstavila dva mednarodna projekta.

Vsakemu vsebinskemu sklopu je sledila živahna diskusija, vanjo se je vključila večina publike. Sklepi konference so pokazali, da sedanjosti ni mogoče obravnavati ločeno od preteklosti ter da sodobnega priseljenstva in begunstva v Evropo ni mogoče celovito obravnavati in razumeti brez temeljitega poznavanja izseljenstva in begunstva v zgodovini lastnega naroda.